

„SINUHĖS EGIPTIEČIO“ AUTORIUŠ

MIKA WALTARI

mirties angelas

ROMANAS APIE KONSTANTINOPOLIO
DIDYBĘ IR ŽLUGIMĄ

TYTO ALBA

MIKA WALTARI

mirties
angelas

Dienoraštis, pasakojantis apie
Konstantinopolio užgrobimą
1453-iaisiais,
Kristaus laikams baigiantis

Romanas

Iš suomių kalbos vertė
Aida Krilavičienė

VILNIUS 2020

Mika WALTARI
JOHANNES ANGELOS
Werner Söderström
Osakeyhtiö, Porvoo –
Helsinki – Juva, 1995

Knygos vertimą rėmė Suomų literatūros institutas Helsinkyje

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete), išleisti ir versti, platinti jo originalą ar kopijas: parduoti, nuomoti, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn.

Draudžiama šį kūrinių, esančių bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti visiems prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Copyright © The Estate of Mika Waltari

First published in Finnish with the original title *Johannes Angelos* in 1952 by Werner Söderström Ltd (WSOY), Helsinki, Finland. Published in the Lithuanian language by arrangement with Bonnier Rights, Helsinki, Finland and Banke, Goumen & Smirnova Literary Agency, Malmö, Sweden.

© Aida Krilavičienė, vertimas į lietuvių kalbą, 1999, 2020

© „Tyto alba“, 1999, 2020

ISBN 978-609-466-514-1

1452 metų gruodžio 12 diena

Pirmąkart išvydau tave ir užkalbinau.

Rodės, žemė mane suvirpino. Visa many susijaukė, mano širdies kapai atsivėrė ir nė pats savęs nebepažinau.

Buvau sukakęs keturiasdešimtį, tariausi gyvenimo rudens sulaukęs. Daug apkeliavęs, daug patyręs, ilgą gyvenimą nugyvenęs.

Dievas galybe pavidalų man bylojo, man buvo apsireiškę angelai, tačiau jais netikėjau.

Išvydęs tave įtikėjau, nes šitoks stebuklas mane ištiko.

Išvydau tave priešais Sofijos soborą, prie Varinių vartų. Jie visi išėjo iš soboro apeigų tvarka, kardinolui Izidoriui rūškanoj mirties tyloj lotyniškai bei graikiškai perskaičius Bažnyčių susivienijimo manifestą. Per prašmatnias mišias kardinolas perskaitė ir Tikėjimo išpažinimą. Jam pridūrus „ir Sūnaus“, daugis delnais užsidengė veidus, nuo balkonų atsklido graudūs moterų gaisčiojimai. Stovėjau spūsty prie pilkos soboro šoninio skliauto kolonos. Palytėjęs ją delnu, pajutau drėgmę – rodės, akmens koloną išmušė šaltas kančios prakaitas.

Jie visi išėjo iš soboro šimtamečių apeigų tvarka: vidury basilėjas – imperatorius Konstantinas – rimtas ir pasitempęs, jau nužilusią galva po auksinėm karūnos plunksnom. Jie išėjo – drabužių audiniai, spalvos ir papuošalai atitiko ceremonijų tvarką – Blachernajaus tarnautojai, ministrai, logotetai* ir antipatai, visas senatas, iš paskos – viena po kitos Konstantinopolio archontų giminė. Nė vienas neišdrįso pasilikti – pasirodyti, ką manęs. Im-

* Valstybės pareigūnai, vadovavę kanceliarijoms ir žinyboms. *Vert.*

peratoriumi iš dešinės į žmones šaltu žydriu žvelgė valstybės sekretorius Francis, jį net per greit atpažinau. Iš lotynų pažinau Vencijos bailą bei daugelį kitų.

Luko Notaro – didžiojo kunigaikščio ir imperatoriaus laivyno vado dar nebuvo matęs. Jis buvo galva už kitus aukštesnis, tamsiaplaukis ir pasipūtęs. Akys dygios ir gudrios, tačiau veidą temdė liūdesys, iš kurio pažinai senųjų graikų giminių palikuonis. Iš soboro jis išėjo susijaudinęs ir įpykęs, tarytum netverdamas baisios jo bažnyčią bei tautą ištikusios gėdos.

Apdarų mirgulys, Graikijos spalvos – mėlyna ir balta, auksu ir perlais išsiuvinėtos apeiginės mantijos, įvairiaspalviai brangakmeniai blykčiojo į akis. Švietė saulė, soboro aikštė buvo pripildusi žmonių. Tarp jų abitais ir aukštom kepurėm juoduliavo barzdotų, nevilties niršuliu spindinčiomis akimis vienuolių, įsikarščiavusių amatininkų bei pirklių, jūrininkų, žvejų. Tačiau diduma – vienuolių. Kas trečias Konstantinopolio gatvės praeivis būdavo vienuolis. Vienuolynų valdžioj jau šimtai bažnyčių – po teisybei, tik septynioms jų vadovauja popiežiaus paskirtasis Grigalius Mamas, kurį liaudis vadina neteisėtu patriarchu.

Išvedant žirgus kilo suirutė, žmonės ėmė šaukti ir keikti lotynus. Jie rėkė:

– Šalin neteisėtus priedurus! Mums nereikalingas popiežius!

Ausis grėžė. Ganėtinai visko prisiklausiau jaunystėje. Tačiau žmonių neapykanta ir neviltis užė it audros griausmas ir žemės dundesys. Iki vienuolių giesmingi balsai paakino žmones vienu šauksmu it liturgiją kartoti: „Ne iš Sūnaus, ne iš Sūnaus.“ Buvo šventojo Spiridono diena.

Kilmingų moterų eisenai išeinant iš soboro, kai kurie impera-

* 1439 m. Rytų ir Vakarų bažnyčios Florencijos susirinkime susitarė papildyti Tikėjimo išpažinimą teiginiu, jog Šventoji Dvasia einanti ir iš Sūnaus. *Vert.*

toriaus palydovai jau buvo įsimaišę į dainingu ritmu šniokščiančią ir mosuojančią minią. Tik apie šventąją imperatoriaus esybę paliko tuščia. Jo, sėdinčio ant žirgo, veidą temdė liūdesys. Imperatorius vilkėjo purpurinius marškinius, avėjo dvigalviais ereliais puoštus purpurinius batus.

Buvau liudininkas išsipildžiusios šimtmečių svajonės – Rytų bažnyčios susijungimo su Vakarų bažnyčia – teisingojo mokymo ortodoksų bažnyčios paklusimo popiežiui ir tikrojo, nepapildyto Tikėjimo išpažinimo atsižadėjimo. Po dviejų šimtmečių delsimo ši Unija, kardinolui Izidoriui Sofijos sobore perskaičius sutartį, pagaliau įgijo įstatymišką galią. Prieš keturiolika metų Florencijos katedroje graikiškai ją paskelbė augus apvaliagalvis mokslo vyras – metropolitas Besarionas. Popiežius Eugenijus IV už sunkaus taikinimo darbo nuopelnus jį, kaip ir Izidorių, pakėlė į kardinolus.

Taigi nuo tol jau praėjo keturiolika metų. Tą vakarą pardaviau savo knygas bei drabužius, išdalijau neturtėliams pinigus ir sprukau iš Florencijos. Po penkerių metų priėmiau kryžių. Žmonėms šaukiant prisiminiau Asyžiaus kalnų kelią bei Varnos negyvėlių lauką.

Riksmams ūmai nuščiuvus pakėliau galvą ir išvydau didįjį kunigaikštį Luką Notarą užšokant ant pakylos palei gelstelėjusią marmurinę kolonadą. Rankos mostu jis nutildė žmones ir su šaltu gruodžio vėju mano ausis pasiekė jo garsus šauksmas:

– Verčiau turkiškas turbanas nei popiežiaus mitra!

Išgirdę tą įžulę šūkį praeiviai ir vienuoliai pratrūko audringais džiaugsmo šauksmais. Konstantinopolio graikai rėkė ir džiugiai staugė:

– Verčiau turkiškas turbanas nei popiežiaus mitra!

Šitaip kadaise šaukė žydai: „Paleisk mums Barabą!“

Daugybė eisenos kilmingųjų ir archontų įžūliai susitelkė apie Luką Notarą, rodydami palaiką jį ir atvirai nepaklūstą imperato-

riui. Pagaliau žmonės atšlijo ir imperatorius, išretėjusios palydos supamas, išjojo. Kilmingų moterų eiseną per didžiules bronzines duris tebeplūdo iš bažnyčios, tačiau susyk tirpo aikštėje triukšmaujančioj minioj.

Smalsavau pamatyti, kaip žmonės sutiks kardinolą Izidorių, tačiau dėl Unijos jis patyrė nemažą vargą, be to, ir pats buvo graikas. Todėl net nekėlė kojos iš soboro. Kardinolo pareigos jo nenutukino. Paliko toks pats mažutis, tamsių akių, tik pažiūrėti dar labiau sulysęs, kai lotynišku papročiu nusiskuto. Iš Feraros ir Florencijos prisiminiau jį barzdotą. Taikytojui nelengva. Markas Eugenikas jį prakeikė, tikindamas jį iš Kijevo į Ferarą atnešus maro užkratą. Bent jau visi jo tarnai tenai mirė maru. Markas Eugenikas tai laikė Dievo bausme už atsimetimą.

It siautulinga pakvaišusi banda maurojo minia didžiulio Sofijos soboro kupolo šešėly. Vienuolių sutanų juodumoj žybčiojo puošnūs kilmingų moterų galvos apdangalai ir spalvingos šilko mantijos. Dangus buvo šaltas ir blyškus, nors švietė saulė.

„Verčiau turkų turbanas nei popiežiaus mitra!“ Turbūt didysis kunigaikštis Notaras taip šaukė meile savo miestui, tikėjimui bei neapykanta lotynams plūstančia širdim.

Tačiau kad ir koks nuoširdus jausmas kaitino jo žodžius, galiu juos laikyti tik šaltakraujišku politiniu atsivėrimu. Nertėjančioje minioje jis atvertė savo kortas, siekdamas gausios žmonių paramos. Juk širdy Unijai vis tiek nepritaria nė vienas graikas – net pats imperatorius. Tačiau jis, pagaliau nusilenkdamas ir paskelbdamas Uniją, privalo įgalinti su ja susijusią draugystės ir tarpusavio pagalbos sutartį, pavojaus valandą užtikrinsiančią Konstantinopolio popiežiaus laivyno paramą.

Popiežiaus laivynas Venecijoje jau ruošiamas. Kardinolas Izidorius tvirtina jį išplauksiant ir išgelbėsiant Konstantinopolį, vos patikima žinia apie Unijos paskelbimą pasieks Romą. Tačiau im-

peratoriui Konstantinui pavymui žmonės šiandien šaukė: „Apostatas, apostatas!“ Baisiausias, beprasmiškiausias, pražūtingiausias žodis. Kaina, kurią imperatorius privalo sumokėti už dešimtį karo laivų. Jeigu jie kada nors atplauks.

Kardinolas Izidorius atsigabeno saujelę lankininkų, samdytų Kretoje bei jūros salose. Miesto vartai užmūryti. Turkai nusiaubė apylinkes ir uždarė Bosforą. Jų atramos taškas – per keletą vasaros mėnesių Bosforo siaurumoj sultono pastatyta tvirtovė. Tvirtovė Peros pusėje, krikščionių pakrantėje. Dar pavasarį ten stovėjo Mykolo Arkangelo bažnyčia. Šiandien sumūrytos marmurinės bažnyčios kolonos stiprina trisdešimties pėdų storumo turkų bokštų mūrus, Bosforą saugo sultono patrankos.

Apie visa tai galvojau delsdamas prie didžiulių bronzinių Sofijos soboro durų. Tuomet išvydau ją. Ji išsiveržė iš minios ir sugrįžo į bažnyčią. Karštai alsavo, šydas buvo sudrįskęs. Kilmingos Konstantinopolio moterys turi paprotį dengtis veidus nuo nepažįstamų ir gyventi saugomos eunuchų. Sėdančias ant žirgų ar į palankinus pripuolę tarnai susyk jas pridengia audiniu nuo praeivių akių. Jų oda vaisčiai balva.

Ji pažvelgė į mane ir laikas sustojo, Saulė paliovė suktis apie Žemę, praeitis ištirpo ateity, teliko ta akimirka – vienintelė gyvenimo akimirka, kurios nenusinešė rajus laikas.

Daugel buvau moterų matęs. Mylėdamas būdavau savanau-diškas ir abejingas. Mėgaudavausi ir pats teikdavau malonumo. Bet meilė man tebuvo niekingas kūno geidulys, kurį patenkinus nuliūsdavo širdis. Vien tik iš gailesčio dėdavausi mylės, iki nebevaliodavau.

Daugel, daugel buvau moterų matęs, kol atsižadėjau jų, kaip daugybės kitų dalykų. Moterys man tebuvo kūnas, ir aš ėmiau neapkęsti visko, kas mane saistė su manuoju kūnu.

Ji buvo veik mano ūgio. Šviesius plaukus puošė dabus apdan-

galas. Siautėsi mėlynų, sidabro siūlais siuvinėtu apsiaustu. Švytėjo rudos akys. Oda tvaskėjo dramblio kaulo baltumu.

Tačiau ne jos dailumo žiūrėjau. Dar ne tąkart. Mane sukaustė jos akių žvilgsnis – akys man buvo pažįstamos, sakytumei, sapne regėtos. Tų akių rudume pelenais pavirto visa, kas žemiška ir nereikšminga. Akys iš nuostabos išsiplėtė ir netikėtai man nusišypsojo.

Mano susižavėjimas buvo tyriausias – be jokio žemiško geidulio. Rodės, mano kūnas suspindo nežemiška šviesa, kaip kad jaunystės vakarais matydavau tarytum lempas sutviskant šventų vienuolių būstus rūščiose Atono atšlaitėse. Mano priliginimas – jokia šventvagystė, nes tą valandėlę pasikartojęs stebuklas man buvo šventas.

Ar ilgai – nežinau. Gal tik trumpą kvėptelėjimą – kaip kad siejai paliekant kūną. Stovėjome per porą žingsnių vienas nuo kito, tačiau vieną atsidūsėjimą buvome ant laikinumo ir amžinatvės slenksčio – tarytum ant aštrių kalavijo ašmenų. Tuomet sugrįžau į laiko ribas. Turėjau prakalbti. Tariau:

– Nesibaimink. Jei nori, saugiai parlydėsiu tave namo.

Iš galvos apdangalo sprendžiau, kad ji netekėjusi. Bet tą valandėlę man tai nebuvo svarbu. Ištekėjusi ar netekėjusi – jos akys man buvo pažįstamos.

Ji giliai, tarytum ilgai laikiusi kvapą, atsiduso ir paklausė:

– Tu lotynas?

– Taip, jei nori, – patvirtinau.

Žvelgėme vienas į kitą – vidur šėlstančios minios palikom vienuodu, tarsi Pasaulio pradžios rojaus rytmetį pabudę. Drovumas svilino jai skruostus, tačiau ji nenudėbė akių. Juk pažinome iš akių vienas kitą. Iki jaudulys ją įveikė ir ji drebančiu balsu paklausė:

– Kas tu?

Tai nebuvo klausimas. Klausdama ji išsidavė širdimi mane pa-

žinusi – kaip kad aš ją pažinau. Bet leisdamas jai atsigosti paaiškinau:

– Iki trylikos metų augau Prancūzijoje, Avinjone. Paskui klapojau po daugybę šalių. Aš vardu Žanas Anžė. Čia, jei nori, Johanas Angelas.

– Angelas, – pakartojo ji. – Angelas. Todėl tu toks išblyškęs ir rimtas? Todėl taip apstulbau tave pamačiusi. – Ji žengtelėjo arčiau ir palytėjo mano ranką. – Ne, tu ne angelas, – pasakė. – Tu – kūnas ir kraujas. Kam tau turkiškas kalavijas?

– Mokiausi juo naudotis, – paaiškinau. – Ir ašmenys jo tvirtesni nei krikščionių kalavijų. Rugsėjį pabėgau iš sultono Mechmedo stovyklos, kai jis, baigęs statytis tvirtovę Bosforo pakrantėje, sugrįžo į Adrianopolį. Įsiliepsnojus karui jūsų imperatorius nebegrąžins Konstantinopolin pabėgusių turkų vergų.

Ji žvilgtelėjo į mano apdarą ir pastebėjo:

– Nesirengi kaip vergas.

– Ne, – atsakiau. – Beveik septynerius metus buvau sultono palydovas. Sultonas Muradas pakėlė mane savo šunų prižiūrėtoju, o paskui perdavė sūnui. Sultonas Mechmedas su manim ištyrė savo išmanumą, skaitė graikiškas bei romėniškas knygas.

– Kaip pakliuvai į turkų vergiją? – paklausė ji.

– Ketverius metus gyvenau Florencijoje, – pasakojau. – Tuo met buvau turtingas, bet man pabodo audinių prekyba ir priėmiau kryžių. Varnos mūšyje pakliuvau į turkų nelaisvę. – Jos žvilgsnis paakino mane tęsti: – Buvau kardinolo Julijaus Čezarinio sekretorius. Po pralaimėjimo jo žirgas įgrimzdo į liūną ir sprunkantys vengrai užbadė kardinolą peiliais. Juk tame mūšyje krito jų jaunasis karalius. Mano kardinolas privertė jį sulaužyti turkams prielankios taikos sutartį. Todėl vengrai manė jį užtraukus praeiksmą ant mūsų, o sultonas Muradas elgėsi su mumis kaip su priesaikos laužytojais. Tačiau manęs jis nelietė, nors šiaip jau išžudė visus pa-

kliuvusius vergijon ir nesutikusius pripažinti jo Dievo bei Pranašo. Turbūt per daug šneku. Atleisk. Ilgai tylėjau.

Ji tarė:

– Nepakyrėjai. Noriu daugiau apie tave sužinoti. Bet tu neklausi, kas aš?

– Neklausiu, – atsakiau. – Man gana, kad esi. Tiek tikrai gana. Nesitikėjau, kad man dar šitai nutiks.

Ji nesiteiravo, ką turiu galvoje. Apsižvalgiusi pastebėjo, jog minia pradeda skirstytis.

– Eime, – sušnibždėjo ji, sugriebė mano ranką ir skubomis timptelėjo mane į didžiulį bronzinių bažnyčios durų šešėlį. – Ar pripažįsti Uniją? – paklausė.

Gūžtelėjau pečiais:

– Aš lotynas.

– Eime vidun, – pakvietė ji.

Atsidūrėme šešėlyje priesalio, kur kaustyti sargybinio batai per tūkstantį metų marmurinėse grindyse išvaikščiojo duburį. Žmonės, įbūgę minios ir dėsę bažnyčioje, pradėjo žvilgčioti į mudu. Tačiau ji apsviję rankomis man kaklą ir pabučiavo.

– Šiandien šventojo Spiridono šventė, – pasakė ji ir peržegnojo graikišku papročiu. – Tik vardan Tėvo, ne vardan Sūnaus. Tegul mano krikščioniškas bučinys sutvirtina mudviejų draugystę, idant neužmirštume vienas kito. Netrukus mano tėvo tarnai ateis manęs ieškoti.

Jos skruostai degė ir tas bučinys nebuvo krikščioniškas. Užuočiau jos odą kvepiant hiacintais. Plonytės aukštų antakių linijos švytėjo tamsmėlyniu, kilmingų Konstantinopolio moterų paprastimu ji buvo raudonai išsidažiusi lūpas.

– Negaliu su tavimi šitaip išsiskirti, – pasakiau. – Net jei gyveni už septynių užraktų, nenurimsiu, kol tavęs nesusiieškosiu. Net jei laikas ir vieta mus išskirs, vėl tave susirasiu. Šito neuždrausi.

– Kodėl turėčiau drausti? – paklausė ji, su malonia pašaipėle kilstelėdama antakius. – Manai, kad manęs nesvilina smalsa daugiau sužinoti apie tave ir nepaprastą tavo likimą, pone Angelai.

Jos koketavimas glostė širdį, balso atspalvis bylojo daugiau nei žodžiai.

– Tai sakyk, kur ir kada, – skubinau.

Ji suraukė antakius:

– Pats nesuvoki, kaip nederamai kalbi. Bet turbūt toks frankų būdas!

– Kur ir kada? – pakartojau, sugriebdamas ją už rankos.

– Kaip drįsti! – įsistebeilijo į mane blykšdama iš nuostabos. – Dar nė vienas vyras nedrįso manęs paliesti. Nežinai, kas aš!

Tačiau ji nemėgino ištraukti rankos – tarytum mano prisilietimas jai būtų malonus.

– Tu esi tu, – atsakiau. – Tiek man gana.

– Gal atsiųsiu tau žinią, – pažadėjo ji. – Ką šiais siaubingais laikais reiškia padorumas. Tu frankas – ne graikas. Tačiau dėl mūsų dviejų susitikimo tau gali iškilti grėsmė.

– Kadaisė priėmiau kryžių, nes troškau įtikėti, – tariau. – Visa ką įgijau, tiktai tikėjimo neįgijau. Todėl Dievo garbei pasiryžau net amžinybėn iškeliauti. Pabėgau iš turkų stovyklos, pasiryžęs žūti dėl Kristaus ant Konstantinopolio mūrų. Dėl tavęs mano gyvenimas nepasidarys grėslesnis, nei buvo ir tebėra.

– Nutilk, – tarė ji. – Bent jau pažadėk, kad neisi man įkandin. Jau gana akių į save atkreipėm. – Ji užsidengė veidą sudriskusiu šydu ir nusigrėžusi žengtelėjo šalin.

Baltai mėlynais apdarais apsitaisę tarnai jos ieškojo. Ji nuėjo su jais, į mane nė nežvilgtelėjusi, ir aš nesečiau įkandin. Tačiau jai toltant vis labiau silpau – rodės, per atvirą žaizdą visas kraujas išsiurens.

1452 metų gruodžio 14 diena

Imperatoriaus Konstantino vadovaujami įvairių vietovių atstovai, susirinkę į Švenčiausiosios Mergelės Marijos bažnyčią, dvidešimt vienu balsu prieš venecijiečius nusprendė nusavinti uoste stovinčius venecijiečių laivus miesto gynybai. Laivų savininkų vardu Trevizanis pareiškė protestą. Laivams leista krovinius pasilikti, kai jų vadai, bučiuodami kryžių, prisiekė nemėginsią sprukti. Per mėnesį už laivus susitarta imti keturis šimtus bizantinų nuomos. Lupikavimas, tačiau Venecija naudojasi proga, juolab kad skęstančiam aukso skaičiuoti neverta.

Imperatorius tarėsi su neteisėtuuoju patriarchu, vyskupais bei vienuolynų vyresniaisiais dėl bažnyčių brangenybių išlydymo ir panaudojimo pinigams kalti. Auksinių ir sidabrinių indų grobimą iš vienuolynų bei bažnyčių vienuoliai aiškino kaip pirmą neginčijamą Bažnyčių susijungimo ir Unijos įgyvendinimo ženklą.

Pastatų kainos smarkiai krito. Trumpalaikių paskolų palūkanos per kelias dienas pakilo iki keturiasdešimties. Ilgalaikės paskolos visai negausi. Brangakmenių kainos aukščiausios. Pardavęs mažytį deimančiuką nusipirkau kilimų ir baldų už šešiasdešimtį dukatų. Apstatinėju ir puošių savo nuomojamą namą. Šeimininkas jį pigiai parduotų, tačiau kam man namas? Miesto ateitį tegali skaičiuoti mėnesiais.

Dvi naktis beveik nesudėjau bluosto. Sugrįžo nemiga. Neri-mastis veja mane į gatves, bet lieku namie, nes manęs kai kas gali ieškoti. Skaityti negaliu. Ganėtinais prisiskaičiau, kad suprasčiau mokslo bergždumą. Mano tarnas graikas seka kiekvieną mano žingsnį, tačiau tai suprantama ir lig šiol manęs netrikdė. Nejau jie turėtų visiškai pasikliauti žmogumi, tarnavusiu turkams? Mano tarnas apverktinai neturtingas seniokas. Su malonumu leidžiu jam užsidirbti iš pašalės.

1453 metų gruodžio 15 diena

Tik sulenktas popieriaus lapelis. Ry tą jį su daržovėmis atnešė gatvės prekiautojas.

„Popiet Apaštalų bažnyčioje.“ Daugiau nė žodžio. Pasisakiau popiet eisias į uostą ir pasiunčiau tarną kuopti rūsio. Išeidamas užrakinau ponamio duris. Nenoriu, kad šiandien kas tykintų pasekomis.

Apaštalų bažnyčia stovi ant aukščiausios kalvos, pačiame miesto viduryje. Slapta susitikimo vieta buvo gerai parinkta, nes čia prie baliustrados šventoms ikonoms meldėsi tik kelios tamsiai apsitaisiusios moterėlės. Mano apdaras dėmesio neatkreipė, nes ištisą dieną bažnyčioje lotynų laivų jūrininkai apžiūrinėja imperatorių kapus bei relikvijas. Iškart į dešinę nuo durų, paprastame mediniame aptvare, guli atskala akmeninio stulpo, ant kurio pririštą Išganytoją plakė romėnų kariai.

Jūrininkus atvedęs jaunas Venecijos laivo gydytojas tikino savo akimis matęs to paties stulpo atskalą Romoje.

– Jie vieno akmens, – sakė jis, – o trečioji stulpo atskala tebėra Jeruzalėje.

Jis smalsiai pažvelgė į mane ir su malonumu būtų leidęsis į kalbas, tačiau norėdamas jo atsikratyti pasiūliau jūrininkams aplankyti Pantokratoriaus vienuolyno bažnyčią. Ten saugoma akmeninė plokštė, kurią Nikodemas raižė savo kapui ir ant kurios paguldė nuo kryžiaus nuimtą Išganytojo kūną. Ant akmens dar matyti į blausų stiklą sustingusios Švenčiausiosios Mergelės Marijos ašaros, išlietos prie sūnaus kūno. Iš tikro tai akmuo, nors pirmąkart pamatęs tariau tik vienuolių užlašintu vašku ir pagramdžiau vieną peilio galu. Konstantinopolio vienuoliai ne tokie prietaringi ir smulkmeniškai kaip Vakarų šalių. Gyvasis Kristus ir karštos maldos jiems svarbiau nei švenčiausias, bet negyvas akmuo.

– Parduokit man tą peilį, – pasiūlė gydytojas, kai apie tai papasakojo.

Tikriausiai jis pamanė, jog nuo šventosios relikvijos kas nors prie peilio prilipo.

– Patys padarykite tą patį, – atsakiau šypsodamas.

Išsigandęs gydytojas persižegnojo, bet, atrodo, mintis sugundė. Šitaip jo atsikračiau. Gydytojas buvo vardu Nikolas Barbaras. Jis pakvietė mane su kokia neskrupulinga graike pasisvečiuoti savo laive.

Bažnyčioje turėjau pralaukti porą valandų, o laikas slinko lėtai. Tačiau į mane niekas nekreipė dėmesio. Konstantinopolyje laikas jau neteko prasmės. Prie ikonų besimeldžiančios moterys buvo atitrūkusios nuo žemės, nugrimzdusios į ekstazę. Atsipeikėjusios jos žvalgėsi lyg pabudusios iš miegų. Neapsakoma mirštančio miesto gėla degė jų akys. Jos vėl užsidengė veidus ir nudelbusios akis išėjo.

Po lauko žvarbos bažnyčioje buvo šilta. Marmurines grindis romėnišku papročiu kaitino karšto oro vamzdžiai. Ir mano širdis atšilo. Laukimo aitra po daugybės metų parklupdė mane maldai. Suklupau prie baliustrados ir ėmiau širdimi melstis: „Šventasis Visagali Dieve, protu nesuvokiamu būdu Sūnuje ant žemės įsikūnijęs, idant mūsų nuodėmės išganytum, pasigailėk manęs. Pasigailėk už mano dvejonę ir netikėjimą, kurio nei Tavo žodis, nei Bažnyčios tėvų raštai, nei jokia žemiškoji filosofija neišgydė. Savo valia vedžiojai mane, leidai patirti visokeriopų Tavo dovanų: išmintį ir kvailybę, skurdą ir turtą, valdžią ir vergiją, karštakraujiškumą ir taikingumą, geidulius ir ramybę, plunksną ir kalaviją, tačiau niekas, niekas manęs neišgydė. Iš nevilties į neviltį ginei mane lyg begailis medžioklis senkantį gyvį, iki man, kaltės smaugiamam, nieko kita neliko, kaip tik paaukoti savo gyvastį vardan Tavęs. Tačiau šitos aukos nepanorai priimti. Tai ko iš manęs nori, šventasis nesuprantamas Dieve?“

Bet pasimeldęs pajutau, jog mano mintys alsuoja nenuslopusia didyste, susigėdau ir dar kartą pasimeldžiau širdyje tardamas: „Tu, kurs esi, pasigailėk manęs. Atleisk mano kaltes – ne už nuopelnus, bet iš pagailos, ir išvaduok mane iš siaubingos kaltės, iki ji manęs nesugniuždė.“

Tačiau pasimeldęs vėl tapau šaltas, aitriai šaltas – kaip ledas. Pajutau savo rankų ir kojų jėgą, sprando nepalenkiamą tvirtumą ir pirmą kartą po daugybės metų ėmiau džiaugtis savimi ir buvimu. Mylėjau ir laukiau, ir visa praeitis pavirto pelenais – tarytum niekada nebūčiau mylėjęs ir laukęs. Lyg blankų šešėlį teprisimenu Feraros merginą, kuriai perlai žibėjo plaukuose ir kuri Filosofijos sode iškėlusi baltą ranką nešiojo auksinį paukščio narvelį – nelyginant žibintą keliui pasišviesti.

Vėliau... Buvau palaidojęs miške nežinomą negyvėlį lapių apgraužtu veidu. Jis apsireiškė man, panūdęs susigražinti savo diržo sagtį. Dervuotoj pasiūrėj slaugiau sergančius maru, nes nepaliauja mi ginčai ir bartynės dėl tikėjimo raidžių sukėlė man neviltį. Jinai irgi buvo perimta nevilties – ta daili, rodės, nepasiekiamą mergina. Nuvilkęs jos užkrėstus drabužius sudeginau druskos pirklio trobos krosnyje. Paskui sugulę šildėme vienas kitą, nors nesitikėjau, kad man šitai gali nutikti. Juk ji buvo kunigaikščio duktė, o aš tik popiežiaus Eugenijaus kanceliarijos vertėjas. Nuo tol bemaž penkiolika metų praėjo. Ir many jau niekas nevirpteli ją prisiminus. Turėjau pasirausti atmintyje, panūdęs bent vardą prisiminti. Beatričė. Kunigaikštis žavėjosi Dante ir skaitė prancūziškus riterių romanus. Jis įsakė nubausti mirtimi savo sūnų bei žmoną už neištikimybę ir slapčia sanguliavo su dukterim. Kadaise, Feraroje. Todėl suradau Filosofijos sodo merginą maru užsikrėtusiųjų pasiūrėje.

Perlais papuoštu šydu prisidengusi moteris sustojo prie manęs. Veik mano ūgio. Nuo šalčio susisupusi kailiniu apsiaustu. Užuožiau hiacintus. Ji, mano meilė, atėjo.

– Veidą, – paprašiau. – Parodyk man veidą, idant patikėčiau, kad esi tikra.

– Negerai padariau, – tarė ji. Buvo nepaprastai išblyškusi, rudos akys baidėsi manęs.

– Kas negerai, o kas gerai? – paklausiau. – Gyvename paskutiniąsias dienas. Nejau svarbu, kaip ir ką darome?

– Tu lotynas, – apkaltino ji. – Valgai neraugintą duoną. Tik lotynas gali šitaip kalbėti. Gera ir negera žmogus jaučia širdimi. Šitai jau Sokratas žinojo. Tačiau tu šaipaisi kaip Pilotas, klausdamas, kas yra tiesa.

– Dėl Kristaus žaizdų, – pasakiau. – Nejau atėjai manęs filosofijos mokyti, moterie? Net nežinodamas pasakyčiau, kad tu tikra graikė.

Iš baimės ir įtampos ji ėmė kūkčioti. Leidau jai išsiverkti, kad nurimtų, nes taip bijojo, jog net šiltoje bažnyčioje su brangiu kailių apsiaustu nesiliovė drebėjusi. Ji atėjo, verkė dėl manęs, dėl savęs. Ar reikėjo geresnio įrodymo, kad sujaudinau ją. Taip kaip ji mane – tarytum per žemės drebėjimą išvertė visus mano širdies kapus.

Pagalčiau uždėjęs delną jai ant peties pasakiau:

– Viskas menka. Gyvenimas, mokslas, filosofija, net tikėjimas. Visa užsiplieskia, valandėlę kaitriai liepsnoja, o paskui užgęsta. Būkime kaip du suaugę žmonės, per stebuklą iš akių vienas kitą pažinę ir galį atvirai tarp savęs kalbėtis. Ne kivirčo kelti atėjau.

– Tai ko atėjai? – paklausė ji.

– Myliu tave, – atsakiau.

– Nors nežinai, kas aš, nors tik kartą mane matei, – paprieštaravo ji.

Skėstelėjau rankas. Ką galėjau atsakyti? Ji nudūrė akis, vėl pradėjo drebėti ir sušnibždėjo:

– Nebuvau tikra, kad ateisi.

– Ak, mano meile, – tariau, nes gražesnio meilės prisipažinimo iš moters lūpų dar nebuvau girdėjęs. Dar kartą suvokiau, kaip mažai žmogus gali paaiškinti žodžiais. Vis dėlto žmonės, išmintingi ir net mokslingi, tariausi galį žodžiais išaiškinti net Dievo esybę.

Ištiesiau rankas. Ji nedvejodama padavė sąvąšias. Jos pirštai buvo šalti, laibi ir stiprūs, tačiau tos rankos niekada nedirbo. Ilgai stovėjom žiūrėdami vienas į kitą. Mudviem nereikėjo žodžių. Jos liūdnos rudos akys glostė mano plaukus, kaktą, skruostus, smakrą, kaklą – rodė, nepasotinamo smalsumo apimta, panūdo įsiminti kiekvieną bruožą. Mano veidas buvo nugairintas vėjų, skruostai nuo pasninkavimo sukrutę, apie lūpų kampučius nuovylis išbraižė galias raukšles, kaktą vagojo minčių rėžiai. Tačiau nesigėdijau savo veido. Jis buvo tarytum vaškuota lentelė, gyvenimo braižiklio aiškiai išrašinėta. Su malonumu leidau jai skaityti savo veido raštą.

– Noriu viską apie tave žinoti, – tarė ji spausdama stiprius mano pirštus. – Skutiesi barzdą. Atrodai keistas ir baugus it lotynų kunigas. Tu mokslingas vyras ar karys?

– Keliavau iš vienos šalies į kitą, iš vienu pareigų į kitas it vėjo gainiojama žiežirba, – pasakiau. – Ir savosios širdies gilumas bei aukštumas apkeliavau. Studijavau filosofiją – nominalizmą ir realizmą, senųjų filosofų raštus. Kai pabodo žodžiai, ėmiau kaip Raimondas ženklinti sąvokas raidėmis bei skaičiais. Tačiau to, ką troškau suvokti, nesuvokiau. Todėl pasirinkau kalaviją ir kryžių. – Po valandėlės tęsiau: – Net pirkliau buvau. Išmokau dvigubos sąskaitybos, liudijančios, jog ir turtas tėra regimybė. Turtas mūsų laikais – tik popierius, kaip ir filosofija bei šventosios mistrijos. – Padvejojęs tylesniu balsu pridūriau: – Mano tėvas buvo graikas, nors užaugau popiežiškajame Avinjone*.

* 1309–1377 m. Romos popiežiai rezidavo Avinjone. *Vert.*

Lyg kažko persigandusi, ji drebėdama ištraukė rankas iš manųjų.
 – Spėjau, – pasakė. – Jei užsiaugintum barzdą, iš veido panėšėtum į graiką. Ar ne todėl nuo pirmos akimirkos atrodei man pažįstamas – tarytum kadaise pažinotas – ir šitame veide aš stengiausi įžiūrėti ankstesnįjį veidą.

– Ne, – atsakiau. – Ne, ne todėl.

Ji atsargiai apsižvalgė ir prisidengė šydu smakrą bei lūpas.

– Papasakok man apie save viską, – paprašė. – Bet pasivaikščiokim, dėdamiesi ką nors apžiūrinėję, idant neatkreiptume dėmesio. Kas nors gali mane pažinti.

Ji patikliai įsikabino man į parankę ir mudu leidomės apžiūrinėti imperatorių kapų, ikonų bei sidabrinių relikvijų. Žingsniavome koja į koją. Rodės, ugninė plunksnelė nuplevėna kūnu, jos rankai palytėjus manąją. Tačiau tas dilgulyš teikė palaimos. Ėmiau pusbalsiu pasakoti:

– Vaikystę užmiršau. Vaikystė – lyg sapnas, ir jau gerai nežinau, ką sapnavau, o kas iš tikro nutiko. Tačiau žaisdamas su berniūkščiais prie Avinjono mūrų ir upės pakrantėje sakydavau jiems ilgus pamokslus graikiškai bei lotyniškai. Tikriausiai mokėjau atmintinai daug nesuvokiamų dalykų, nes tekdavo dienų dienas tėvui garsiai skaityti knygas, kai šis apako.

– Apako? – paklausė ji.

– Jis buvo toli iškeliavęs, kai buvau aštuonerių ar devynerių, – atsakiau rausdamasis atmintyje. Buvau tai ištrynęs iš atminties – tarytum niekada neišgyvenęs, tačiau dabar vaikystės klaikas lyg negeras sapnas vėl perėmė mane. – Jo nebuvo metus. Grįžtant jį užpuolė plėšikai. Jie išdūrė tėvui akis, kad tėvas jų nepažintų ir prieš juos nepaliudytų.

– Išdūrė akis? – apstulbo ji. – Konstantinopolyje akis išduria tik nuo sosto nušalintiems imperatoriams ir prieš tėvus sukilusiems sūnums. Turkų valdovai šito išmoko iš mūsų.

– Mano tėvas buvo graikas, – pakartojau. – Avinjone jį vadino Graiku Androniku, o paskutiniaisiais metais – Akluoju graiku.

– Kaip tavo tėvas atsidūrė frankų žemėje? – nusistebėjo ji.

– Nežinau, – atsakiau, nors žinojau. Bet tai buvo mano paslaptis. – Avinjone jis nugyveno visą gyvenimą. Buvau trylikos, kai jis, būdamas aklas, nukrito nuo skardžio už Popiežių rūmų ir nusilaužė sprandą. Klausei apie mano vaikystę. Vaikas būdamas dažnai patirdavau regėjimų, kuriuos tariau tiesa. Net vardu esu Johanas Angelas. Pats maža ką prisimenu, tačiau per teismą už tai buvau apkaltintas.

– Per teismą? – jos kakta susiraukė.

– Trylikos mane nuteisė už tėvo nužudymą, – atsakiau. – Buvo nenuginčijamai įrodyta, jog atvedžiau prie skardžio aklą tėvą ir nustūmiau, įsimanęs palikimo. Liudininkų nebuvo. Mane plakė, kad prisipažinčiau. Galų gale buvau nuteistas ratais sulaužyti kaulus bei ketvirčiuoti, o kūną sudeginti. Buvau trylikos. Tokia mano vaikystė.

Ji ūmai sugriebė mano ranką, pažvelgė į akis ir tarė:

– Tavo akys nepanašios į žudiko akis. Išsipasakok. Palengvės.

– Daugel metų apie tai negalvojau, – atsakiau. – Nenorėjau apie tai niekam pasakoti. Viską išstryniau iš atminties. Tačiau tau papasakoti galiu. Nemaža laiko prabėgo. Man jau keturiasdešimt. Daug nuo tol išgyvenau. Bet tėvo nežudžiau. Jis buvo griežtas, kankindavo ir mušdavo mane, tačiau puikiai nusiteikęs būdavo geras. Mylėjau jį. Juk buvo mano tėvas. Apie motiną nieko nežinau. Ji mirė mane gimdydama, bergždžiai gniauždama delne gydomąjį akmenį.

Turbūt tėvą nukamavo aklumas, – tęsiau. – Šitai supratau užaugęs. Tą rytą jis patarė nesijaudinti, kad ir kas nutiktų. Jis esą turįs daug pinigų, iš viso – tris tūkstančius auksinių, – sakė, – auksakalio Džerolamo saugomų. Testamentą jis surašęs mano la-

bui, skirdamas Džerolamą mano globėju, iki sukaksiu šešiolika. Buvo pavasaris. Tėvas pasiprašė nuvedamas prie skardžio, anapus rūmų. Jis norįs pasiklausyti ošesio bei paukščių sparnų šnaresio, kai paukščių būriai skrenda iš pietų. Sakė einąs susitikti su angelais. Todėl paprašė manęs palikti jį vieną ant skardžio ir sugrįžti tik prieš vakarines mišias.

– Ar tavo tėvas buvo išsižadėjęs graikiško tikėjimo? – iškart šiurkščiai paklausė ji. Ji buvo Konstantinopolio duktė.

– Jis vaikščiojo į mišias, išpažino nuodėmes, valgė lotynišką duoną ir pirkdavo indulgencijas, kad trumpiau kentėtų skaistykloje, – atsakiau. – Net nepagalvojau, kad jis tiki kitaip nei visi. Sakėsi einąs susitikti su angelais, o radau negyvą skardžio papėdėje. Jis buvo pavargęs gyventi, aklas ir nelaimingas.

– Bet, – paklausė ji, – kaip galėjo už tai apkaltinti tave?

– Viską suvertė man, – atsakiau, – viską, viską. Esą gviešiausi pinigų. Kai papasakojau tėvą ėjus susitikti su angelais, jie pamanė mane meluojant apie nepažįstamuosius, kuriuos tėvas neva turėjęs susitikti ant skardžio. Tačiau tądien nė vieno įtartino svetimšalio mieste niekas neregėjo. Auksakalys Džerolamas atkakliausiai liudijo prieš mane. Jis savo akimis matė tėvą mane baudžiant, o mane – kandžiojant tėvo ranką. Jokių pinigų jis esą neturįs. Tai tebuvo aklojo klejonės ir vaizdiniai. Tiesa, šiokią tokią sumelę Džerolamas gavęs, kai tėvas apakęs, tačiau tie pinigai jau seniai išleisti jo išlaikymui. Tik iš pagailos aklajam auksakalys Džerolamas neva pinigams pasibaigus tebesiuntęs iš savo ūkio viską, ko mums reikėję. Akklasis graikas pasitenkindavo mažu, dažnai pasninkaudavo. Šitos paramos tikrai nederėtų laikyti kokio nors aklojo įsivaizduojamo indėlio nuošimčiais. Tai tebuvusi pagalba. Be to, pinigų laikymas už nuošimčius – sunki nuodėmė abiem pusėms. Tačiau norėdamas įrodyti savo gerą valią auksakalys Džerolamas žadėjo už tėvą padovanoti bažnyčiai sidabrinę žvaki-

dę, nors jo sąskaitos rodė tėvą ilgaiuiui smarkiai įsiskolinus. Gerasis žmogus sutiko už skolą paimti tėvo knygas, kurių niekas vis tiek nemokėjo skaityti. Turbūt pakyrėjau tau?

– Nepakyrėjai, – atsakė ji. – Papasakok, kaip išsigelbėjai ir tebes gyvas.

– Buvau aklo graiko sūnus, svetimšalis, – pasakiau. – Todėl niekas nepanoro manęs ginti. Tačiau apie tuos tris tūkstančius auksinių išgirdo vyskupas ir pareikalavo atvesdinti mane į bažnytinę teisimą. Tariama priežastis – plakant mano regėtos vizijos, nes iš skausmo man pasimaišė galvoj ir vėl kaip vaikystėje klejojau apie angelus. Pasaulietišrame teisme bylos teologiniai dalykai buvo skubinai apeiti, protokole pažymėta mane esant pamišėlį. Prirakinę grandinėmis prie bokšto sienos ir kasdien plakdami pasaulietiškieji teisėjai tarė, jog prieš sulaužydami kaulus patys išvarys iš manęs velnią. Tačiau pinigai supainiojo ir užvilkinio bylą ir teisena dėl tėvažudystės virto pasaulietinio bei bažnytinio teismo teisena dėl jurisdikcijos, kitaip tariant, dėl to, kas turi teisę mane teisti ir nusavinti mano tėvo paliktą turtą.

– Bet kaip išsigelbėjai? – mygo ji.

– Nežinau, – sąžiningai tikinau, ir tai buvo tiesa. – Nesakau, kad angelai mane išgelbėjo, tačiau vieną dieną kažkodėl man grandinės nukirto, o kitą ankstų rytą pastebėjau neužrakintas bokšto duris. Išėjęs iš tamsio ilgai žilpau. Prie vakarinių miesto vartų sutikau gatvės prekiautoją. Šis paklausė, ar norėčiau eiti drauge. Jis tarytum laukė manęs, nes atrodė mane pažįstas ir iškart ėmė smalsauti apie mano regėjimus. Kai nuėjome į mišką, iš maišo šlamšto ištraukė knygą. Tai buvo keturių evangelijų prancūziškas vertimas. Jis paprašė garsiai perskaityti. Šitai atsidūriau pas Laisvos dvasios brolius. Gali būti, jog kaip tik jie mane išlaisvino, nes tarp jų yra net tokių, kurių nė neįtartum.

– Laisvos dvasios broliai? – nusistebėjo ji. – Kas jie?

– Nenoriu tau įkirti, – vangsčiausi. – Kitą sykį papasakosiu.

– Iš kur žinai, kad dar susitiksime? – paklausė ji. – Man buvo labai sunku surengti mudviejų susitikimą – sunkiau, nei tu, laisvus vakarietiškus papročius pažįstas lotynas, tari. Su turke slapčia susitikti lengviau nei su graike, kaip gali iš turkų pasakų spręsti.

– Turkų pasakose moters gudrumas visada pergali sargybinio išmintį, – pasakiau. – Atidžiai perskaityk. Gal ko nors iš jų pasimokysi.

– Tu, – tarė ji, – tu, žinoma, iš jų labai pasimokei.

– Tau nėra ko pavydėti, – atsakiau. – Sultono seralyje kitokius reikalus tvarkiau.

– Aš pavydžiu?! – nuraudusi riktelėjo ji. – Per daug gerai apie save manai! Pasirodo, tu nelabai panašus į frankus – moterų suvedžiotojus. Gal tiktai, kaip ir jie, tenkindamas smalsumą susipažįsti su paika moterimi, kad paskui galėtum laivuose bei užieigose nepaprastom pergalem pasigirti.

– Ak, šitaip, – tariau suspausdamas jos riešą, – tai tokias pažintis rezgei su frankais? Tai tu šitokia? Bet nesibaimink. Aš tylėsiu. Tik suklydau dėl tavęs. Geriau bus, jei mudu daugiau nebesusitiksime. Tikrai nesunkiai susirasi kokį laivo vadą arba lotynų karį.

Ji ištraukė ranką ir pasitrynė riešą.

– Taip, taip, – pasakė. – Tikrai, geriau bus, jei mudu daugiau nebesusitiksime. – Karštai alsuodama ji žvelgė į mane nutamsusiomis akimis, išdidžiai iškėlusi galvą. – Grįžk į uostą, – irzo. – Ten rasi lengvapėdžių. Pasigerk, sukelk vaidą ir frankų papratimu susipešk. Bemat guodėją rasi. Taigi su Dievu.

– Su Dievu, – atsakiau nepaprastai įniršęs.

Ji greitosiomis nužingsniavo lygiom it stiklas marmurinėm grindim. Eigastis buvo grakšti. Rydamas seilę pajutau burnoje kraują. Taip smarkiai įsikandau lūpą, kad nešaukčiau jos grįžti. Netrukus jos žingsniai sulėtėjo. Prie bažnyčios durų ji nejučia

grįžtelėjo. Pastebėjusi, jog nepajudėjau ir neketinu pulti įkandin, taip įniršo, kad bėgte puolė atgal ir sustojusi šērė man per skruostą. Ausy suskambėjo, skruostas užsidegė, tačiau širdis džiūgavo. Mat ji pliaukštelėjo sąmoningai, iš pradžių atsargiai apsižvalgiusi, ar niekas nemato.

Stovėjau ramus, žodžio netardamas. Luktelėjusi ji vėl apsigręžė ir nuėjo. Nejudėdamas žvelgiau jai pavymui. Vidur bažnyčios jos valia palūžo – ji ėmė dvejoti, sulėtino žingsnį, apsisuko ir sugrįžo. Jau šypsojosi. Rudos akys tviskėjo džiugesiu.

– Atleisk, pone, – tarė. – Tikriausiai aš blogai išauklėta, bet jau visiškai nurimau. Deja, neturiu turkų pasakų knygos. Gal galėtum man ją paskolinti – noriu sužinoti, kaip moters gudrumas pergali vyro išmintį. – Ji paėmė mano ranką, pabučiavo ir priglaudė prie skruosto. – Jauti, kokie karšti mano skruostai?

– Nesielk šitaip, – perspėjau. – Mano skruostas karštesnis. Tau nereikia mokytis gudrumo. Turkai nieko tavęs neišmokys.

– Kodėl paleidai mane, nesivijai? – paklausė ji. – Mane, kaip moterį, labai įžeidei.

– Kol kas visa tėra žaidimas, – pasakiau, o akys degė. – Dar gali pasitraukti. Nespaudžiu tavęs. Nese kiosiu paskui. Pati pasirink.

– Nebeturiu ko rinktis, – atkirto ji. – Manau, kad jau pasirinkau, neatstūmusi tavęs prie Sofijos soboro. Manau, kad jau pasirinkau, kai pažvelgei man į akis. Tikriausiai net norėdama nepasitraukčiau. Bet pernelyg neapsunkink mano pasirinktos dalios.

Susikibę už rankų išėjome iš bažnyčios. Pamačiusi užslenkant prieblandą ji persigando.

– Turime išsiskirti, – pasakė. – Tučtuojau.

– Ar negalėčiau nors šiek tiek tavęs palydėti? – paklausiau, neįstengdamas susitvardyti.

Ji negalėjo man užginti, nors buvo nesaugu. Prieblandai užgulant žalius bažnyčių kupolus, didžiosios gatvės žibintams žie-

biantis, žingsniavome gretimais, o man pavymui tykino sulysęs gelzganas šuo, kuris, kažin ko prie manęs prisirišęs, atlydėjo nuo namų ligi Apaštaloų bažnyčios ir šalo laukdamas manęs išeinančio. Šuo bidzeno ne link Blachernajaus, – kaip man dingtelėjo, – bet visai į kitą pusę. Parodžiau jai šunį ir juokom pasakiau:

– Panorėjęs galėčiau tau pridurmais pasiūsti tą šunį. Sugrįžęs jis parodytų man tavo namus. Ne veltui buvau sultono Murado šunų prižiūrėtoju.

– Papasakok apie tai, – paprašė ji.

– Dvidešimties mane pakerėjo Homeras, – pasakiau. – Nusiasamdžiau jūrininku į Genujos laivą, panūdęs išvysti senovės Trojos griuvėsius. Kiek pamenu, visą gyvenimą mane traukė iš Vakarų į Rytus. Mano kraujas, mano gimtis – visa kas manyje čion veržėsi. Laivas gabeno šunis, Milano kunigaikščio dovantus sultonui Muradui. Būdamas Genujos valdovas, jis taip pat yra Peros vietininkas, taigi privalo palaikyti gerus santykius su sultonu. Didžiausias šuo – tikras vilkas – mane pamėgo, pradėjo manęs klausyti, todėl jo nereikėjo laikyti narve. Perplaukus Graikijos jūrą ir priartėjus prie kranto jūrininkai man parodė Aleksandro Didžiojo pastatytos Trojos griuvėsius. Nakčia prie Tenedo neriau jūron įsimanęs pasiekti krantą. Taip karštai troškau paliesti kojom žemę, kuria vaikščiojo Homero didvyriai – Achilas ir Odisejas. Šuo puolė į jūrą ir pasileido plaukti pavymui – kad ir kaip draudžiau. Buvo vasara, vanduo šiltas. Ak, tas pirmasis rytas, aušros pirštai viršum melsvų kalvų, kai mano kojos žengė Azijos krantu! Tačiau šuo mane išgelbėjo. Nes, manding, turkai, suvokę mane pasprukus iš laivo, jau tąkart būtų paėmę vergijon.

– Daugel nuotykių patyrei, – nepatikliai tarstelėjo ji.

– Man tai buvo ne nuotyčiai, – tikinau, – bet gyvenimas. Pažinimo aistra mane ginė, o ne permainų troškulys. Tačiau sutinku, kad mane lydėjo sėkmė. Apvaizda saugojo taip dažnai, kad

norom nenorom turiu klausti savęs kodėl. Vardan kokio slapto tikslo išlikdavau gyvas, kai aplink visi krisdavo. Maras, net karas manęs pasigailėjo, nors tyčiomis jiems pasidaviau.

– Papasakok dar apie šunį, – susmalsusi paprašė ji.

– Taigi keliavau Aleksandro Trojos griuvėsiais, to didžiulio pilko šuns ištikimai įpėdžiui sekamas, – pasakojau. – Mačiau apgriuvusias kolonas, laurais ir laukiniais vijokliais apžėlusius mūrus. Mačiau į žemę smengančias statulas. Turkų piemenys, tikėjimo akinami, buvo apdaužę jų veidus. Islamas nepakenčia statulų. Tačiau tai dar nebuvo tikroji Troja. Nei alkio, nei nuovargio nejausdamas keliavau pakrantėmis, iki užėjau Skamandros upę. Ten, kalvų užstotoj lygumoj, dunksojo Troja. Ten sutikau ir turkų piemenis. Jie leido dienas ant arklių, gyveno palapinėse, jų moterys nesidangstė veidų. Tačiau bauginosi mano šuns ir būtų nušovę jį iš savo lankų, jei nebūčiau paaiškinęs, jog tai jų emyro šuo. Tuomet jie nusilenkė šuniui lig žemės ir palytėjo rankomis kaktas bei krūtines. Dėl šuns jie mane pamaitino ir maloniai su manimi apsiėjo.

Neilgai keliavau, – tęsiau, – ir tąkart net nepamačiau Konstantinopolio, nors tikėjausi. Kraštas gyveno taikoj, sultonas Muradas tada Magnezijoje apžiūrinėjo statomus rūmus bei vasarnamius. Juk jis vėliau ten persikėlė – ir du kartus mėgino atsisakyti valdžios, perleisdamas ją sūnui Mechmedui. Tačiau Mechmedas tuomet buvo per jaunas valdyti. Mane saugiai nulydėjo į Magneziją, sultonas Muradas priėmė mane ir išklauses pasakojimo padovanojo maišelį sidabrinių. Žinoma, melavau, jog šuo šoko jūron, o aš plaukiau iš paskos, trokšdamas išgelbėti sultonui brangią dovaną. Tačiau šuo manęs nepaliko. Man rengiantis išeiti ėmė nertėti, todėl teko jį vėl uždaryti į narvą.

– Ar tai ne jūrininkų pasakos? – nepatikliai paklausė ji. – Kaip sugrįžai į lotynų kraštus?

Jos dvejonė mane įžeidė.

– Kalbėjomės apie šunis, – atsakiau. – Pradėjau tą istoriją norėdamas papasakoti apie šunį. Pati prašei. Bet gal Azijoje aš ne tik Trojos griuvėsių ieškojau? Pasipasakojau apie save torlakų dervišams ir šie nugabeno mane į venecijiečių faktoriją. Ten laivu ir iškeliavau į Veneciją. – Pastebėjęs ją nesuprantant, ką turiu galvoje, paaiškinau: – Torlakų dervišai – turkų Laisvos dvasios broliai. Jie nesidangsto galvų ir atsižada turto. Jaunystėje sultonas Muradas malšino dervišų maištą. Jų vyresnįjį prikalė prie kryžiaus ir užkėlė ant kupranugario dangino, kol vargšas pasimirė. Tarp torlakų esama ir žydų bei graikų, nes, jų manymu, visi tikėjimai lygūs, o Mahometo mokymas nėra geresnis už Kristaus mokymą.

– Įstabius dalykus pasakoji ir nesi tas, kuo dediesi, – tarė ji ir ūmai sustojusi prieblandoje atidžiai pažvelgė į mane. – Nebeįžiu-riu tavo bruožų. Nuo tavęs dvelkia šalčiu. Lyg demonas ar angelas greta manęs žingsniuotų.

– Ir tokį mokymą žinau, – atsakiau. – Jie tikina, jog žemėj, tarp žmonių, tebegyvena angelų. Daugis jų patys nesuvokia esą angelai, tačiau dvasios juos saugo. Juos gali atpažinti ir iš kitų išskirti pagal angelo požymius, šiam gimus žmogaus pavidalu ir užmiršus savo kilmę. Daug valdovų naudojami slaptom žmogiško pavidalo angelų jėgom.

– Gąsdini mane, – tarė ji. – Ar tu turi angelo požymių?

– Tai tik klejonės, – paprieštaravau. – Tesu žmogus. Gimiau būti vienišas ir mirsiu vienišas. Tokia mano pažinimo išvada.

Ėjome pro hipodromo griuvėsius. Graikų jaunuoliai dienomis mokydavosi šaudyti iš lankų arba raiti žaisdavo su lazdom kamuoliu. Yrantys pastatai prieblandoje išdidėjo. Dangų rėmė milžiniškas Sofijos soboro kupolas. Priešais tamsavo senųjų imperatoriaus rūmų akmenys. Nė šviesulėlis juose nemirgtelėjo. Tuščiose rūmų salėse retsykiais dar būdavo rengiamos visokios apeigos. Prieblanda pagailiai dangstė mirštantį miestą. Marmu-

rinės jo kolonos gelto, mūrai skeldėjo, fontanai tylėjo, apsamo-
nojusius neprižiūrimų sodų baseinus klojo platanų lapai. Nelygi-
nant bežadžiu susitarimu mudviejų žingsniai sulėtėjo. Dangaus
pakrašty jau spindėjo vakarė žvaigždė. Sustojome apgriuvusių
senųjų imperatoriaus rūmų kolonų šešėlyje.

– Turiu eiti, – pasakė ji. – Negali toliau manęs lydėti.

– Tavo kailinis apsiaustas gali pritraukti plėšikus ir elgetas, –
papieštaravau.

Ji atlošė galvą.

– Konstantinopolyje nėra nei plėšikų, nei elgetų, – atkirto išdi-
džiai. – Gal uoste. Ar Peroje. Tik ne mieste.

Tai tiesa. Konstantinopolio elgetos liesi, bet išdidūs. Vos ke-
letas jų sėdi prie vienos kitos bažnyčios, blandžiom akim įsibedę
priešais save, lyg tūkstantmetėn praeitin spoksodami. Gavę iš lo-
tyno išmaldos jie suburba palaiminimą, tačiau šiam nusigręžus
nusispjauna ir puola trinti pinigą į skarmalus, tarytum valydami
lotyno žymę. Nuskurdę vyrai ir moterys mieliau eina į vienuoly-
nus nei elgetauti.

– Turiu eiti, – pakartojo ji, bet netikėtai apsviję rankomis ir
stipriai priglaudė galvą man prie krūtinės – vėsiam ore užuo-
džiau hiacintais kvepiančią jos odą.

Nesiekiau jos skruostų, lūpų. Nenorėjau įžeisti jos tuo, kas kū-
niška.

– Kada vėl susitiksiu? – paklausiau. Man taip džiūvo burna,
kad balsas pasidarė raižus.

Ji neviltigai atsakė:

– Nežinau. Iš tikro nežinau. Šitaip man niekada nebuvo nutikę.

– Ar negalėtumei ateiti pas mane? – paklausiau. – Slapčia, nie-
kieno nepastebėta. Teturiu vieną tarną, kuris mane seka, bet galiu
jį išvaryti. Aš pratęs apsieiti be tarnų.

Ji taip ilgai tylėjo, kad aš išsigandau.

Mika Waltari (Mika Valtaris, 1908–1979) – populiariausias XX a. Suomijos rašytojas, labiausiai išgarsėjęs Suomijoje ir pasaulyje knyga „Sinuhė egiptietis“. Per penkis dešimtmečius trukusią kūrybinę karjerą jis išleido daugiau nei 100 knygų, tarp jų – 30 romanų, 20 pjesių, apsakymų, esė, eilėraščių ir scenarijų.

M. Waltario kūriniai išversti į daugiau nei 40 kalbų. Visame pasaulyje jis labiausiai vertinamas dėl istorinių romanų.

1453-ieji laikomi tūkstantmetės Rytų Romos – Konstantinopolio – nepaprastai turtingo ir galingo miesto, svarbaus Rytų krikščionių dvasinio centro, žlugimo metais. Rytų barbarų ne kartą suptas Konstantinopolis neatsilaikė prieš turkų sultono Mechmedo II kariauną. Konstantinopolio gynėjai, nesulaukę žadėtos Vakarų paramos, narsiai gynė miestą, tačiau, pasak kronikininko, „viską nulėmė patrankos“. Tuomet Europa nesuvoikė, kad, leidusi žlugti Bizantijos imperijai, nulėmė ir savo likimą. 1453 m. gegužės 29 d. užėmę miestą turkai po kelerių metų nukariavo Atėnus, netrukus įsibrovė į Graikiją bei kitas Europos šalis.

„Mirties angelas“ – paslaptingo svetimšalio dienoraštis, pasakojantis apie paskutinius Konstantinopolio mėnesius. Svetimšalio, kuris taria privalęs likti mirštančiame pasakiškų turtų ir pirmapradžių misterijų mieste. Kartu tai poetiškas pasakojimas apie nepaprastą meilę, kurios neužblėsina nė juodžiausia neganda. „Mirties angelas“ laikomas puikiausiu istoriniu Mikos Waltario kūkiniu ir vienu geriausių istorinių romanų pasaulyje.

Pirkite internetu
www.tytoalba.lt